יב־יג תמוז

א. ווי באַוואוסט, האָט יעדער חודש זייַן ענין ותוכן מיוחד [1]; און פֿאַרשטאַנ־דיק [2] (ובפרט — אַז אַלץ איז דאָך בהשגחה פרטית), אַז דער חודש וואָס האָט אין זיך אַ יום מיוחד (אַדער — ימים מיוחדים) איז דער תוכן פון דעם חודש פֿאַרבונדן מיט דעם תוכן פון טאָג (אַדער — טעג).

[לדוגמא: אין חודש אדר האָבן די ימי הפורים [3] אויפגעטאָן, אַז דער גאַנצער חודש איז נהפך געוואָרן לזמן פון שמחה — „החודש אשר נהפך להם גו׳״ [4] — ביז להלכה למעשה, אַז דער גאַנצער חודש איז כשר לקריאת מגילה [5], אויך — „משנכנס אדר מרבין בשמחה״ [6]; עד״ז חודש ניסן ווערט אַנגערופן חודש הגאולה [7] צוליב דעם וואָס בחמשה עשר בו איז געווען די גאולה פון מצרים].

בנוגע דעם חודש תמוז געפינט מען אַז ער האָט אין זיך צוויי ענינים הפכיים:

דער יום מיוחד פון דעם חודש, וואָס ווערט דערמאָנט אין תורה שבכתב (אין נביאים [8]), איז „צום הרביעי״ — דער צום פון שבעה עשר בתמוז [9] וואָס אין דעם טאָג איז „הובקעה העיר״ [10]; און

---

1) ראה תרגום שני לאסתר ג, ז. וכל חודש יש לו מזל מיוחד (ר״ה יא, ב ובפרש״י שם. וצע״ק בשבת קנו, א שלא הובא מזל חודש). ובכל חודש מאיר צירוף מיוחד דשם הוי׳ (הובאו במשנת חסידים במקומם). ועוד.

2) וכן מוכח בתרגום שני שם.

3) ולהעיר ממגילה יג, ב: נפל פור בחודש אדר . . ובשבעה באדר נולד. וראה בארוכה לקו״ש חט״ז ע׳ 345 ואילך.

4) מג״א ט, כב.

5) ירושלמי ריש מגילה. וברמ״א או״ח סתרפ״ח ס״ז: והכי נהוג.

6) תענית כט, סע״א (ואילך). מג״א או״ח סתרפ״ו סק״ה.

7) שמו״ר פט״ו, יא. ועד שאמרז״ל: בניסן נגאלו בניסן עתידין להגאל (דעת ר״י ר״ה יא, רע״א. ובשמו״ר שם סתם כוותי׳).

8) זכרי׳ ח, יט.

9) כ״ה בירושלמי תענית פ״ד ה״ה. ספרי ואתחנן עה״פ שמע ישראל. תוספתא סוטה ספ״ו. רמב״ם בפיה״מ לר״ה פ״א מ״ג. הל׳ תעניות פ״ה ה״ד. טאו״ח סתקמ״ט (אבל ראה ב״י שם ד״ה ור׳ עקיבא). רד״ק ומהר״י קרא זכרי׳ שם. ולדעת כמה כ״ה הגירסא גם בבבלי ר״ה יח, ב (הובא בחי׳ הר״ן וריטב״א שם. דק״ס שם).

אבל גירסת רוב הספרים בבבלי שם (וראה ראב״ע זכרי׳ שם, יח) „זה ט׳ בתמוז שבו הובקעה העיר״ — והבבלי לשיטתי׳ אזיל ד„בראשונה הובקעה העיר בתשעה בתמוז״ (תענית כח, סע״ב. וכ״ה בטושו״ע או״ח שם ס״ב), והקרא דזכרי׳ איירי לאחרי חורבן בית ראשון. אבל ראה הערה הבאה.

והירושלמי לשיטתי׳ (תענית שם) ד„קילקול חשבונות יש כאן״ וגם בראשונה הובקעה בי״ז בו. וכן צ״ל בספרי ותוספתא שם (שהרי הוזכר שם „שבו הובקעה העיר״).

והרמב״ם שכתב (הל׳ תעניות שם ה״ב) ד„הובקעה ירושלים בחורבן שני״ ומ״מ מפרש הכתוב דזכרי׳ על י״ז תמוז כנ״ל — כי לשיטתו נקבע הצום גם בראשון לי״ז תמוז, מפני שבאותו היום •• (נשתברו הלוחות ו)בטל התמיד (ראה צפע״נ לרמב״ם שם) •••.

10) וראה טו״א לר״ה שם „דאפילו לגמ׳ דידן בא׳ נמי הובקעה בי״ז בו״ (אלא ששם כתב ש„מפני קלקול החשבונות לא הי׳ מתענין בו (בי״ז) אלא בט״). והא דאמרו בתענית שם דבראשונה הובקעה העיר בט׳ תמוז — „איכא למימר כמו שהפסוק לא רצה לשנות ממה שהיו סבורים הכי נמי התנא״

•) ורק זה (דלא כבירושלמי שם).

••) ואין מתענין גם בט׳ תמוז — מפני שלא רצו הצבור לקבל (ראה צפע״נ שם, שמפרש כן דברי הירושלמי תענית שם). או דבטל התמיד חמיר מבקיעת העיר.

•••) ועפ״ז י״ל דאין להוכיח ממ״ש „הובקעה . . בחורבן שני״ שיטתו בחורבן ראשון (ראה הערה הבאה) — כי אין מזה נפק״מ מכיון שבלא״ה נקבע הצום (גם אז) לי״ז תמוז, ומכיון דלא בריר לי׳ נקט רק חורבן שני.

דאָס איז אָן ענין כללי אין דעם חודש [11]**,**

ווי ס׳איז פאַרשטאַנדיק פון דעם וואָס דער צום איז זיך מתייחס צום גאַנצן חודש [12] **— „צום** הרביעי״ (**דער צום פון „רביעי לחדשים״** [13]**):**

ולפ״ז, איז דער תוכן פון חודש תמוז פאַרבונדן מיט היפך השמחה — פורענויות, ובפרט אָז פון שבעה עשר בתמוז און וויטער **הויבן זיך אָן די בין המצרים, ימי אבילות.**

לאידך גיסא, איז אין אונזער דור נתגלה געווארן נאָך א יום מיוחד אין דעם חודש און מיט א תוכן הפכי — דער חג הגאולה **פון י״ב־י״ג תמוז (וועז דער רבי דער שווער איז אינגאַנצן באַפרייט געווארן פון מאסר און גלות), וואָס דאָס איז ניט געווען קיין גאולה פרטית, פאַר אים אליין, נאָר ווי ער שרייבט אין זיין באַווסטן בריף** [14]**: „לא**

(גבורות ארי תענית שם, עיי״ש ובטו״א שם).

[ויומתק יותר ע״פ מה שמפרש בחדא״ג מהרש״א תענית שם, דקלקול חשבונות פירושו (לא טעות בחשבון, כ״א) ש„לפי קלקול חשבונות של האויבים שמונין לחמה לא הי׳ רק בט׳ תמוז״, אבל „בודאי בי״ז בתמוז בחודש הלבנה נבקעה העיר גם בראשונה״ (ומעולם התענו בי״ז לחודש הלבנה *)].

וכן מוכח שיטת רש״י בפירושו לנ״ך, שהרי הביא (ירמי׳ א, יב) „כ״א יום .. שבין י״ז בתמוז שבו הובקעה העיר לתשעה באב שבו נשרף הבית״ — ועה״פ (שם לט, ב. שם נב, ו־ז) דבט׳ נבקעה העיר, לא העיר כלום!

ועכצ״ל שס״ל, ד(המשך) הכתוב (שם לט, ג) „ויבואו גו׳ וישבו בשער התוך״ מוכיח **, דבט׳ תמוז נכבשה רק חומה החיצונה (ו„הבקעה העיר״ היינו התחלת הבקיעה. ודוחק קצת) וחומה הפנימית (דהביהמ״ק) נכבשה רק אח״כ (בי״ז תמוז),

וכפרש״י שם „שנתקיימה כאן נבואה כו׳ ובאו גו׳ פתח שערי ירושלים וגו׳״. ומש״פ לאח״ז בשער התוך „שער העזרה שער נקנור וכו׳״ [דלא כברד״ק ומצו״ד שם, שקאי על שער העיר, וברד״ק שם דוישבו בשער התוך הוא „אחר שהבקעה העיר״ (וקאי על השרים)] — עכצ״ל, דכוונתו שלאחרי קיום נבואה הנ״ל נתקיים גם ההמשך שלה (ולכן הוסיף „וגו׳״) — „ועל כל חומותי״ (כולל חומות ביהמ״ק שבתוכה. ועפ״ז יתורץ בירמי׳ (א, טו) שם דלכאורה אינו מזכיר העיקר — ביהמ״ק וחומה שלו).

[ובקאפיטל נב שם (ועד״ז במ״ב כה, ג־ד) אפשר לפרש, דמש״נ „בתשעה לחודש״ קאי רק על „ויחזק הרעב גו״ שבפסוק זה, ולא על מש״נ בפסוק שלאח״ז „ותבקע העיר גו״ ***].

וראה לקמן הערה 41. ואכ״מ.

11) ראה תרגום שני שם.

---

*) ע״פ המבואר בפנים לתוך בין הבבלי וירוש׳ — מתורץ מ״ש במג״א (סתקמ״ט סק״ב) ד„בעל נפש יחענה גם בט׳, מיהו בירוש׳ איתא שבראשונה הי׳ ג״כ בי״ז כו״ — שבפשטות כוונתו (כמ״ש במחה״ש שם) דלפ״ז גם בעל נפש אי״צ להחמיר, ומשמע שכ״ה מסקנתו — והרי בבלי וירוש׳ הלכה כבבלי ?

**) עפ״ז מתורץ מה שבתענית שם (משא״כ בירושלמי ושו״ע שם) הובא הכתוב דקאפיטל נב — ולא דקאפיטל לט שקדמו — כי בקאפיטל לט מוכרח הזמן רק בנוגע להתחלתו „ויבואו״ — דקאי (לפרש״י) על נבואה העליונה „שערי ירושלים״.

***) ועד״ז יש לתרץ במ״ש רש״י (ירמי׳ א שם)

---

12) ובפרט לפמ״ש (ריטב״א ר״ה שם. תענית שם. תשב״ץ ח״ב סרע״א) דלכתחילה נקבע הצום לחודש זה (הרביעי) סתם ולא ליום מסויים (עיי״ש).

13) ר״ה שם. ספרי ותוספתא שם.

14) נדפס בסה״מ תרפ״ח ע׳ קמו ואילך. סה״מ תש״ח ע׳ 263 ואילך. וזה עתה (תשל״ח) עוה״פ בקונטרס בפ״ע.

„תשעה באב שבו נשרף הבית״ — אף שמפורש לפנ״ה (מ״ב כה, ח־ט) „בשבעה לחודש .. וישרף את בית ה״ — כי „בשבעה לחודש״ קאי רק על הנאמר בפסוק ח׳, ולא על „וישרוף גו״ שבפסוק שלאח״ז, שהי׳ אח״כ (וראה תענית כט, א: בשבעה נכנסו כו׳).

ומ״ש בירמי׳ (נב, יב) „בעשור לחודש״ (והתירוץ בתענית שם (הובא ברד״ק (ורלב״ג) מ״ב שם. מהר״י קרא ירמי׳ שם) דבט׳ סמוך לחשיכה הציתו כו׳ ונשרף (רובו) בעשור — לא נזכר ברש״י. אבל ראה רש״י איכה א, ב — כי שם קאי גם על „ואת בית המלך .. בית הגדול״ (שם, יג), ששריפת כהנ״ל נגמרה בעשור לחודש.

(והסתירה בין הכתוב דמ״ב שם דנבוזראדן בא בז׳ לחודש ובירמי׳ שם שבא בעשור לחודש — שאין רש״י מתרצה — כי **מפורש** בפשש״מ: במ״ב שם נאמר שבא **לירושלים**, ובירמי׳ שם — ש„בא גו׳ **עמד לפני מלך בבל**״ (משא״כ להרד״ק ירמי׳ שם שהוכרח לסרס הכתוב)).

אותי בלבד גאל הקב"ה בי"ב תמוז, כי אם גם כל מחבבי תורתנו הק', שומרי מצוה, וגם את אשר בשם ישראל יכונה כו"', וואס דאס איז כולל אלע סוגי אידן. ד. ה. דאס איז א חג הגאולה פאר אלע אידן.

און ע"פ כהנ"ל איז פארשטאנדיק, אז דער ענין הגאולה איז א תוכן עיקרי וכללי אין גאנצן חודש תמוז.

[ס'איז קיין קשיא ניט: ווי קומט עס אז במשך פון אלע דורות ביז איצטיקן דור האט מען ניט געווואוסט אז דער תוכן פון תמוז איז (אויך) גאולה, ואדרבה — ס'איז געווען באוואוסט (פון דעם וואס שטייט אין תושב"כ) נאר דער ענין הפורעניות שבו?

— ווייל, ווי מען געפינט עס אין תורה בכלל, אז ס'ווערן נאכאנאנד נתגלה ונתוסף נייע ענינים אין תורה און צוזאמען דערמיט איז "הכל ניתן למשה מסיני"[15],

והביאור אין דעם — יעדער ענין האט זיין זמן ווען ער דארף נתגלה ווערן[16] (און פון ווען אן מ'דארף עם מקיים זיין — וע"ד ימי הפורים[17] א. ז. וו.);

ועד"ז בעניננו: דוקא איצט, אין דרא דעקבתא דמשיחא — (בסמיכות ממש לביאת גואל אחרון — מלכא משיחא) — איז דער זמן ווען ס'האט געדארפט נתגלה ווערן דער ענין הגאולה שבתמוז].

ב. כשם ווי ס'זיינען דא צוויי קצוות'דיקע ימים מיוחדים אין חודש תמוז, עד"ז געפינט מען עס אויך אינעם נאמען[17*] פון חודש גופא — "תמוז":

א) "תמוז" איז א נאמען פון אן ע"ז — ווי עס שטייט אין תושב"כ (יחזקאל[18]) "הנשים יושבות מבכות את התמוז" ("דמות א' שמחממים אותו וכו'"[19]) — וואס דאס איז דער קצה הכי תחתון.

ב) לאידך גיסא, ווערט אין חסידות מבואר בארוכה, אז דער תוקף החום פון תקופת תמוז [וואס דאס איז דער טייטש פון ווארט "תמוז" — "לשון היסק"[20]] איז בפנימיותו אן ענין הכי נעלה. וואס דער שמש גשמי ווערט נשתלשל — ווי אלע זאכן פון ועלט וואס ווערן נשתלשל פון זייער ענין פנימי, ווי ער איז בשרשו הרוחני — פון "שמש הוי'"[21] ("שמש ומגן ה' אלקים"[22])

[וואס דערפאר[21] איז עס אויך א משל ודוגמא אויף דעם העדר השינוי למעלה (אני ה' לא שניתי[23]), און אויף ביטול העולמות[24] — דער סאמע היפך פון ע"ז],

די זריחת השמש פון ימי הקיץ איז בפנימיותה די זריחה פון שמש הוי'[25], און דער תוקף החום פון תקופת תמוז איז פארבונדן מיט דעם תוקף הגילוי פון שם הוי'[26]; דאס הייסט, אז אין תקופת

---

15) נסמן בלקו"ש ח"ד ע' 1088. ח"ז ע' 207. ועוד.

16) ראה בארוכה לקו"ש ח"ז שם.

17) להעיר משבועות לט, א. וראה צפע"נ למג"א ט, כו.

17*) דשמו אשר יקראו לו כו' הוא כלי לחיות כו' (שער היחוד והאמונה פ"א).

18) ח, יד.

19) פרש"י שם. מפרשי נ"ך שם. מו"נ ח"ג פכ"ט (ועי"ש ששייך להזמן דחודש תמוז).

20) לשון רש"י שם.

21) ראה בארוכה לקו"ש ח"ז ע' 155, וש"נ.

22) תהלים פד, יב.

23) מלאכי ג, ו.

24) תניא פל"ג. שער היחוד והאמונה פ"ג.

25) סד"ה ביום השמיני עצרת תרל"ב. לקו"ש ח"א ע' 4.

26) המשך תער"ב פרק קפ.

תמוז איז מאיר דער שם הוי' (שלמעלה מהטבע) מיט מער תוקף ווי א גאנצן יאר.

[דערמיט ווערט פארשטאנדיק בפשטות דאס וואס אידן רופן אן א חודש מיט א וואר וואס איז א שם של ע"ז — ס'איז דאך דא דער איסור „ושם אלקים אחרים לא תזכירו גו"[27]?

אמת אז „כל עבודת כוכבים הכתובה בתורה מותר להזכיר שמה"[28] און „תמוז" איז „כתובה בתורה" כנ"ל — אבער ס'איז דאך נאר „מותר להזכיר" ניט א מוז — איז פארוואס האט מען לכתחילה אויסגעקליבן א נאמען (פון ע"ז) וואס מ'דארף האבן א היתר אויף אים?

וע"פ הנ"ל איז עס מלכתחילה קיין קשיא ניט: דאס וואס מיר רופן דעם חודש „תמוז" איז מצד דעם ענין הנעלה פון אט דעם שם[29] — וואס דאן איז מאיר דער תוקף החום פון „שמש הוי";

27) משפטים כג, יג. מכילתא (ופרש"י) שם. סנהדרין סג, ב.

28) סנהדרין שם. ובויראים סי' עה (ביראים השלם — סי' רמה. ובשינוי לשון) „כיון שהתורה הזכירה ודאי נתבטלה" *.

אבל להעיר מדעת זקנים בעה"ת בשלח יד, ב. וצ"ל שמחלק בין הזכרת גרידא, להזכרה לצורך שנותן בו ממשות (שאז אסור גם אם הוזכרה בתורה) — כמשנ"ת בלקו"ש ח"ב ע' 667 ואילך. ובפרט שבנדו"ד הוא לא רק הזכרה כ"א קביעת שם חודש**.

29) ובפרט ע"פ הידוע דשם כל דבר הוא חיותו (ופנימיותו) — והרי הפנימיות דתמוז הוא התוקף דשמש הוי', כדלקמן סעיף ו'.

*) ושם: אינו אסור להזכיר אלא שם הניתן לאליל לשם אלקות כו' אבל שם הדיוטות כו' שלא ניתן השם לשם אלקות ואינו נשמע אלקות ואדנות מותר.

**) וראה בארוכה לקו"ש חכ"ג ע' 167 ואילך.

אי, עס זיינען דא אזעלכע וואס באנוצן דעם זעלבן ווארט אלס א שם של ע"ז — איז, ע"ד מאמר חז"ל[30] (אויף אן ענלעכן ענין) „יאבד עולמו מפני השוטים (בתמי')": צי דערפאר וואס „שוטים" האבן געמאכט פון „תמוז" א שם ע"ז, דארף עס צונעמען די אפשריות צו משבח זיין דעם אויבערשטן מיטן ענין הנעלה פון חודש תמוז (אז „שמש הוי" לייכט דאן בתוקף)? !).

און אויך אין דעם פאל זעט מען דעם חידוש (ע"ד הנ"ל סוף סעיף א'): דאס וואס עס שטייט אין תושב"כ און איז געווען באוואוסט במשך אלע דורות, איז דער קצה הכי תחתון פון „תמוז" — אז דאס איז א שם ע"ז; און דוקא פנימיות התורה — ווי זי איז נתגלה געווארן בדורות האחרונים אין תורת החסידות — איז מגלה און מפרסם לכל, דעם קצה הכי עליון אין תמוז, דעם תוקף „החום" פון „שמש הוי".

ג. לכאורה וואלט מען געקענט מסביר זיין דאס וואס אין דעם זעלבן חודש זיינען דא צוויי הפכים [צום (צוליב גלות וחורבן) און חג (ע"ש הגאולה)], אז היא הנותנת:

דער תכלית פון דעם צום[31] איז (ניט דער צער וצום פאר זיך, מ'זאל ח"ו בלייבן ביים צום, נאר) אז דער צום זאל נתהפך ווערן „לששון ולשמחה ולמועדים (בים) טובים)"* — און דאס איז מובן מיט א כל שכן פון סיבת הצום, גלות, וואס תכליתה איז ניט דער גלות גופא, ח"ו, נאר ארויסצוגיין פון גלות און זוכה זיין צו גאולה:

30) משנה ובריית'א ע"ז נד, ב.

31) ראה תרגום שני שם שסיבת הצום מסובב שלה הוא ג"כ ד„לא חזי למיקם עקתא". — וצע"ק ממחי"ל דמגלגלין חובה ליום חייב (תענית כט, א).

און כדי צו דערמאַנען אַ אידן וועגן דעם ענין — אים מעורר זיין און ברענגען צו טאָן אַלץ וואָס הענגט אַפ אין אים צו מאַכן אויס גלות (דורך מבטל זיין די סיבה פון גלות — „מפני חטאינו גלינו מארצנו וכו׳״ [32]) —

האָט דער אויבערשטער אריינגעשטעלט אין חודש תמוז (דער זמן פון פורעניות) אַ טאָג פון גאולה. און ע״ד ווי אין חודש אב איז אויך דאָ דער יו״ט פון חמשה עשר באב [33] (און שבת נחמו) וואָס דערמאַנט וועגן דער נחמה [34] וואָס וועט קומען אויף דער אבלות פון תשעה באב (און אויף די גבורות ודינים פון חודש אב בכלל).

אַבער די הסברה איז ניט מספיק — ווייל:

א) דאָס וואָלט געווען מתאים ווען דער טאָג מיטן תוכן פון גאולה קומט נאָך דעם טאָג וזמן וואָס איז מדגיש דעם גלות (ע״ד חודש אב, וואָס חמשה עשר בו (ושבת נחמו) קומט נאָך תשעה באב);

וויבאַלד אַבער אז י״ב־י״ג תמוז זיינען פאַר שבעה עשר בתמוז [35] (ובין המצרים), איז דערפון משמע, אז דער ענין הגאולה שבתמוז איז (ניט די בחי׳ גאולה וואָס קומט (שפעטער) אלס תוצאה און תכלית פון גלות, נאָר פאַרקערט נאָר) אַ גאולה וואָס איז אַלס הקדמה צו גלות.

ב) וועז די צוויי ענינים — גלות וגאולה — קומען צוזאַמען אין איין משך זמן (אין איין חודש), איז פאַרשטענדלעך, אַז בעיקר דאָרף זיך דערהערן דער ענין וואָס ער איז דער עיקר תכלית והמכוון — די גאולה;

אפילו וועז מ׳זאָל זאָגן אַז ס׳דאַרף זיך אַנהערן דער ענין הגלות, ווייל דורך דעם ווערט נתוסף אין ענינ׳ גאולה — דוקא דערפאַר וואָס „לקתה בכפליים״ קומט דערנאָך די „נחמה בכפליים״ [36] — איז עס אַבער אַ טפל צו גאולה, ס׳איז אַ סיבה צום (שפעטער׳דיקן) עילוי פון גאולה.

[וי״ל אַז דערפאַר איז מנהג ישראל צוצוגעבן [37] צום נאָמען פון חודש אב — ווי ער איז געבראַכט אין תרגום [38] און משנה *[38] — דעם וואָרט „מנחם״ — מנחם אב — צו מדגיש זיין גלייך ביי זיין נאָמען אַז דער חודש איז עיקר ענינו (ניט גבורות ודינים, נאָר) דער ניחום אויף די ענינים פון אב [39]].

ובמילא צריך ביאור: אויב מ׳זאָל זאָגן אַז אין תמוז איז דאָ אויך דער (עיקר —) תוכן פון גאולה — ווי קומט עס, אַז במשך פון אַזויפיל דורות האָט מען נאָר געוואוסט וועגן דעם טפל (דער צום), און דער עיקר שבו איז געווען ניט באַוואוסט ?

ד. פון דעם אַלעם איז פאַרשטאַנדיק, אַז דער תוכן פון חודש תמוז איז

---

32) נוסח התפלה — מוסף דיו״ט.

33) משנה סוף תענית.

34) ראה (בנוגע לט״ו באב) רשימות הצ״צ לאיכה (אוה״ת לנ״ך ח״ב ע׳ א׳צו). ד״ה נחמו עת״ר. ועוד.

35) והתחלת הגאולה — כבר היתה בג׳ תמוז, כדלקמן בפנים.

36) ראה י״ש ישע׳ רמז תמה. וראה אוה״ת לנ״ך שם. ד״ה נחמו שם רפ״ח.

37) ועד שי״א שבכתובות וכו׳ כותבים מנחם במקום אב (גט פשוט סקכ״ו סקל״ה) וראה אנציקלופדיא תלמודית מע׳ אב הדעות בזה. וש״נ.

38) תרגום שני למג״א שם. תיב״ע שלח יג, כה.

*38) תענית פ״ה מ״ה־ו. ועוד.

39) וגם שם „אב׳ עצמו מורה על הרחמים — י״ש שם עה״פ (נא, יב) אנכי אנכי. וראה ד״ה נחמו שם פ״י. וראה לקו״ש ח״ד ע׳ 1080 ואילך.

טאקע דער ענין ה„צום" שבו, נאר אין דעם גופא זיינען פאראן צוויי אופנים, ווי צו פארשטיין דעם ענין הצום:

א) ווי ער איז בחיצוניות — וואס דאן זעט ער זיך ווי א זאך פון פורעניות.

ב) די פנימיות פון צום — דער צום ווי ער וועט זיין לעת"ל, וואס דאמאלס וועט זיין ונגלה כבוד הוי' *39 — א טאג פון ששון ושמחה ומועד טוב. ד. ה. די הכרה, אז ס'איז ניט נאר פורעניות צוליב גאולה, נאר אז דער צום גופא איז בפנימיותו אן ענין פון „ששון ושמחה"; ווייל [40] אויך די פורעניות אליין זיינען בפנימיות אן אויסדרוק פון דעם אויבערשטנ'ס אהבה צו אידן [41], וואס דערפאר איז „כמשל מלך גדול ונורא הרוחץ בכבודו ובעצמו צואת בנו יחידו מרוב אהבתו" איז „רחץ ה' את צואת בנות ציון" [42];

[וי"ל אז דאס איז אויך מרומז אין דעם סדר הקביעות (א"ת ב"ש וכו'), וואס דאס איז דאך געבראכט פון גדולי ופוסקי ישראל [43], אז תשעה באב (ועד"ז שבעה עשר בתמוז — וואס איז די התחלה פון חורבן דתשעה באב) איז חל אלעמאל אין דעם זעלבן טאג אין וואך ווי דער יום ראשון דפסח — ד. ה. א רמז אז ביידע זיינען בפנימיות איין ענין, אן אויסדרוק פון חסדו ית'],

ואדרבה: אין דעם דין איז מלובש פנימיות האהבה, זי ווערט נתגלה מער אין אן ענין פון היפך (אין גבורות כו'); על דרך ווי אן אב וואס באשטראפט זיין זון דערפאר וואס ער האט געטאן א זאך וואס ער האט ניט געטארט טאן — איז דאך די שטרענגקייט פון אב א תוצאה פון תוקף האהבה שלו (וואס דערפאר האט די הנהגה בלתי רצוי' פונעם זון אזויפיל אים דערנומען ביז אז ער טוט א פעולה היפך טבעו), די פנימיות האהבה קומט ארויס אין דער תנועה הפכית פון שטרענגקייט.

דערמיט איז חסידות מבאר, וואס לעתיד לבא וועט תשעה באב ווערן א יו"ט (ואדרבה — נאך א גרעסערער יו"ט ווי אנדערע ימים טובים [44])

— דלכאורה: אמת טאקע אז נאכ־דעם ווי עס וועט זיין געבויט דער ביהמ"ק השלישי וועט שוין ניט זיין קיין

---

*39) ישעי' מ, ה.

40) בכל הבא לקמן — ראה בארוכה אוה"ת מסעי ס"ע א'שפד ואילך. וראה גם תורת חיים בראשית מ, סע"ג ואילך. רשימות הצ"צ לאיכה שם (ע' א'מה). ועוד. וראה לקו"ש ח"ב ע' 360 ואילך.

ולהעיר ג"כ מרשימות הצ"צ לאיכה שמפרש כו"כ פסוקי איכה למעליותא, עי"ש בארוכה.

41) ונתגלה גם בעת החורבן גופא, וכמחז"ל (מדרש תהלים מזמור עט. איכ"ר פ"ד, יד) דשפך הקב"ה חמתו על עצים ועל אבנים כו'. וראה לקו"ש ח"ב שם.

ואולי י"ל, שלפי שיטת הירושלמי שנבקעה העיר בי"ז תמוז (כנ"ל הערה 9) — מה שנאמר בכתוב „בתשעה לחודש" (וכקושיית מפרשי הירושלמי שם. וראה חת"ס לירוש' שם. יפה עינים לר"ה יח, ב) הוא מפני שהגזירה היתה על ט' תמוז, אלא שהקב"ה האריך אף (מפני תוקף חסדו) עד י"ז תמוז שלא תבקע העיר אולי יחזרו בתשובה. וע"ד שעיכב גבריאל הגחלים (ויק"ר פכ"ו, ח. מדרש משלי א, כד. ועוד). וראה יומא עז, א. ואכ"מ.

וע"פ משנת"ל (הערה 10) דעת רש"י, דבט' תמוז נכבשה חומה החיצונה ומ"מ לא כבשו חומה הפנימית ונכנסו לעיר עד י"ז תמוז — נמצא, שעכבם הוי' באמצע החומות ח' יום אולי יחזרו בתשובה!

---

42) ישעי' ד, ד. אגה"ק סכ"ב.

43) טושו"ע או"ח סתכ"ח ס"ג.

44) שהרי מלובש בו פנימיות האהבה. וראה פסיקתא רבתי פי' על נהרות בבל בסופו: אין שמחה בא אלא בתשעה באב כו'.

אֶרט פַּאר אבלות אין תשעה באב על ביהמ״ק שחרב, אֲבער פַּארוואָס זאָל דאָס נאָר ווערן א יו״ט — „הלא אין כאן אלא היציאה מן היגון ויהי׳ א״כ כאילו לא נחרב שלא יהי׳ ט״ב יום מר״[45]? והביאור —

ווייל דער תוכן פנימי פון תשעה באב איצט איז די פנימיות האהבה שלמעלה; נאָר כל זמן עס הערשט נאָר בגילוי די בחי׳ פון גבורה ו„רוגז״ שלמעלה (איז זמן הגלות) און די פנימיות האהבה איז בהעלם, האָט דער טאָג פון תשעה באב דעם תוכן פון א צום (מיט אַלע דינים פון צום);

אֲבער „לאחר שעשה הדין וכלה הרוגז״[46] — וואָס וועט זיין לעת״ל — וועט בלייבן נאָר און — בגלוי די פנימיות האהבה וואָס איז דאָ בשייכות צו דעם טאָג, וועט עס שוין בדרך ממילא ווערן א טאָג פון ששון ושמחה כו׳.

ה. וי״ל אַז דאָס איז דער טעם וואָס במשך די אַלע דורות האָט מען (באופן גלוי) געקענט האָבן נאָר דעם ענין הצום שבתמוז — ווייל, כנ״ל, דער תוקף ופנימיות האהבה (והגאולה) פון תמוז איז אָנגעטאָן בהתלבשות — דוקא אין ענינים פון גבורות;

נאָר אין דרא דעקבתא דמשיחא, ווען עס הויבט זיך שוין אָן די „טעימה״ און „התנוצצות״ פון דער גאולה העתידה[47], איז געקומען דער זמן צו געבן „טועם״ זיין אויך דעם ענין — צו קענען דערפילן ווי די פנימיות פון צום (ובין המצרים בכלל)[48] איז אָן ענין הכי נעלה;

דעריבער האָט דער אויבערשטער געמאַכט — אַלס הכנה והקדמה צו בין המצרים — דעם נס פון י״ב־י״ג תמוז,

ובפרט אַז אין דער גאולה האָבן זיך אויסגעדריקט די צוויי קצוות הנ״ל (בנוגע צו גלות בכלל) — ווי עס מוז פריער זיין אָן ענין פון גבורות [וואָרום דער „יתרון האור״ נעמט זיך דוקא „מן החשך״[49], אֲבער „לאחר שעשה הדין״ זעט מען ווי דער חושך וגבורה איז בפנימיותו געווען (צוליב, און נאָכמער — אין אים גופא איז דאָ) תוקף החסד ויתרון האור:

פון איין זייט איז דער רבי דורכגעגיין די יסורים און עינוים פון מאסר אויף דעם שוועסטן אופן, ביז צו האָבן א פס״ד פון היפך החיים ר״ל:

לאידך גיסא אֲבער, האָט מען געזען אין דער גאולה פון י״ב תמוז (ניט נאָר די באַפרייאונג פון רבי׳ן, נאָר) ווי דער גאַנצער מהלך הדברים פון מאסר איז בפנימיותו געווען — ניט ח״ו אָן ענין פון „הגבלה״, נאָר פאַרקערט — תוקף החסד[50], דער אויסטרעטן דעם וועג צו

פנימיות התורה מאיר גם עתה הפנימיות שביסורים כו׳, „כצאת השמש בגבורתו״ (ומשו״ז דוקא פנימיות התורה מפרש ענייני התוכחה — כברכות (בלקו״ת בחוקותי מח, א ואילך. אוה״ת תבא ע׳ תתרצב ואילך). וראה לעיל הערה 40). ועיי״ש שזהו ענין נעלה יותר מג׳ האופנים המבוארים בתניא (פכ״ו. אגה״ק סי״א. אגה״ק סכ״ב) כי ע״י פנימיות התורה רואים גם עתה מלכתחילה הפנימיות שבזה.

49) לשון הכתוב — קהלת ב, יג. וראה ספר הערכים־חב״ד ע׳ אור — ביחס לחשך סעיף ה׳ (ע׳ תקפא־ב), וש״נ. וראה שם סעיף ט׳ (ע׳ תקצו ואילך) וש״נ.

50) ומטעם זה י״ל שגם הימים שבין ט״ו סיון (יום בו נאסר כ״ק מו״ח אדמו״ר) וי״ב תמוז ימי סגולה הם, כמשנ״ת כמ״פ (לקו״ש ח״ד ע׳ 1321. ועוד).

---

45) ל׳ אוה״ת מסעי שם ע׳ א׳שפה בתחילתו.

46) ל׳ אוה״ת שם ע׳ א׳שפו.

47) ראה לקו״ש ח״א ע׳ 59. ועוד.

48) עדמשנ״ת (לקו״ש שם ע׳ 283 ואילך) שע״

פאַרברייטערן די אַרבעט פון הרבצת התורה כו׳ אויף גאַר אַן אַנדערן און העכערן אופן, ביז צו דערגרייכן בכל קצוי תבל,

[ובלשון רז״ל[51] (וואָס דער רבי (מהורש״ב) נ״ע[52] האָט גענוצט בנוגע דעם מאסר פון אלטן רבי׳ן) — הזית הזה כשכותשין אותו (דוקא) הוא מוציא שמנו — די כתישה איז אַ שלב אין דעם סדר פון „מוציא שמנו״[53]].

און נאָכמער: די גאולה פון י״ב תמוז האָט אויך מהפך געווען איינעם פון די מאסר (וגלות)־טעג גופא (פון פאַר י״ב תמוז) אין אַ טאָג פון ששון ושמחה — ניט נאָר מהפך געווען צו אַ הכנה והתחלה צו דעם שפּעטערדיקן עילוי פון גאולת י״ב תמוז, נאָר אַז ער גופא איז אַ טאָג פון גאולה (ע״ד ווי דער צום גופא ווערט נתהפך לששון ולשמחה):

ג׳ תמוז, ווען דער רבי איז באַפרייט געוואָרן פון מאסר און איז פאַרשיקט געוואָרן אויף דריי יאָר אין גלות, האָט דאַן (אין יענעם יאָר) אויסגעזען ווי נאָך אַ שלב אין זיין מאסר — אַ פאַרשיקונג צו זיין אין גלות, וואָס אין געוויסע פרטים איז דאָס אַזוי שווער ווי מיתה (ווי דער חינוך[54] איז דאָס מסביר),

ביז, אַז דאַן האָט מען ניט געוואוסט צי דאָס איז אַ פאַרלייכטערונג כו׳, אָדער נאָר אַ וועג צו פּטור ווערן פון דעם לחץ פון חוץ לארץ צו באַפרייען דעם רבי׳ן, און דערנאָך וועלן זיי ווידעראַמאָל זוכן אַן עלילה כו׳ ר״ל;

האָט די גאולה פון י״ב תמוז מגלה געווען, אַז אין אמת׳ן איז דער טאָג פון ג׳ תמוז געווען (ניט אַ התחלה פון גלות, נאָר) דער ערשטער שלב אין דער גאולה[55] — ס׳איז אַ טאָג פון ישועה והצלה; און נאָכמער: די ישועה והצלה (חסדים) פון דעם טאָג (ווען דער רבי איז באַפרייט געוואָרן פון מאסר), איז, אין געוויסע פרטים, מער אויפטו ווי די פון י״ב תמוז (וואָס איז נאָר געווען אַ גאולה פון גלות)[56].

ו. דערמיט וועט אויך נתבאר ווערן בתוספת דער ענין פון די צוויי קצוות אין דעם נאָמען „תמוז״:

אין משך פון דורות, ווען אין תמוז האָט זיך נאָר אַנגעהערט זיין תוכן ווי ער איז בחיצוניות (דער צום ופורעניות שבו), האָט מען בפרסום געוואוסט נאָר פון תמוז אַלס אַ שם פון ע״ז — ד. ה. ס׳איז אַ זמן פון העלם והסתר אויף אלקות, ביז תכלית ההעלם והסתר (שם ע״ז);

בשעת אָבער ס׳איז געוואָרן נעענטער צום זמן הגאולה, האָט פנימיות התורה — וואָס אַנטפּלעקט די פנימיות פון יעדער זאַך — מגלה און מפרסם געווען די פנימיות פון „תמוז״[57], אַז דוקא אין דעם חושך איז דאָ דער (כח אויף) „יתרון האור״ — דער תוקף החום פון „שמש הוי״.

---

51) ראה מנחות נג, סע״ב. שמו״ר ר״פ תצוה.

52) ס׳ השיחות תורת שלום ע׳ 26 (ושם: והגם שקשה לאמר אבל האמת הוא כן).

53) וראה לקו״ש חי״ג ע׳ 242 — די״ל שימי המאסר (כ״ט יום ומקצת יום למ״ד) היו „יום לשנה״ לשנות (מוציא שמנו —) נשיאותו, עיי״ש.

54) מצוה תי.

55) ולהעיר שג׳ תמוז חל לעולם ביום בשבוע שחל א׳ דפסח (התחלת גאולת מצרים). וי״ל, דזה שג׳ תמוז חל ביום בשבוע שחל י״ז תמוז, הוא להורות שגאולה זו מגלה הפנימיות של הצום (ע״ד הנ״ל בפנים סעיף ד׳ — לענין פסח ותשעה באב).

56) ראה גם לקו״ש ח״ד ע׳ 1315. ועוד.

57) ראה לעיל הערה 48.

און נאָכדעם ווי דער ענין איז נתגלה געווארן אין תורה — איז עס דערנאָך אַראָפגעקומען אין וועלט, אין דעם נס פון י״ב תמוז, אין וועלכן מ׳האָט געזען בעיני בשר דעם תוקף הגילוי פון „שמש הוי״ שלמעלה מהטבע, וואָס האָט דורכגעבראָכן דעם סאָמע נידעריקסטן העלם און חושך, דעם טיפסטן און ערגסטן מנגד אויף תומ״צ, ביז אַז זיי גופא האָבן מסכים געווען אויף דעם שחרור פון רבי׳ן — וויסנדיק, אַז דאָס גופא וועט מעודד זיין די עוסקים בהרבצת התורה כו׳ אין יענער מדינה: ד. ה. אַז די זעלבע וואָס האָבן אַרעס־טירט דעם רבי׳ן צוליב זיין אַרבעט אין הרבצת התורה כו׳, האָבן זיי גופא „מסכים״ געווען צו א תוספת אין אָט דער אַרבעט אין יענער מדינה!

ז. איינע פון די גאָר פשוט׳ע הוראות וואָס מ׳דאַרף אַרויסלערנען פון ענין הנ״ל:

בשעת עס דערנענטערן זיך די טעג פון בין המצרים און א איד הויבט זיך אָן אַריינטראָכטן ווי גרויס ס׳איז די פינסטערניש פון זמן הגלות בכלל און פונעם זמן פון עקבתא דמשיחא בפרט, קען ער דאָך, ר״ל, אַריינפאַלן אין א מצב פון יאוש, ניט וויסנדיק ווי אַזוי ער וועט קענען בייקומען די אַלע שוועריקייטן.

ער וויים טאָקע אַז דורך (און פון) דער מאַטערניש און יסורים אין זמן הגלות וועט דערנאָך אַרויסקומען אָן עילוי בשעת דער גאולה; אָבער איצט געפינט ער זיך דאָך אין אַזא פינסטערן און ביטערן גלות — ווי קען ער איצט בייקומען די אַלע שווערי־קייטן?

איז אויף דעם די הוראה, וואָס לערנט און איז מעודד, אַז אדרבה: דוקא אין דעם דור, דרא דעקבתא דמשיחא, האָט מען דעם גילוי פון פנימיות התורה וואָס האָט מגלה און מפרסם געווען דעם תוכן פנימי פון די טעג — אַז אין זיי איז דאָ דער תוקף האהבה פון דעם אוי־בערשטן צו אידן; און אַלס הקדמה צו די טעג האָט מען דעם חג הגאולה פון י״ב־י״ג תמוז, וואָס האָט באַוויזן ווי מען קען אין דעם זמן הגלות גופא [58] אַרויס־ברענגען אָט דעם עילוי פנימי בגילוי (באופן אַז ס׳וועט בטל דער העלם והסתר אויך אין חיצוניות):

און דאָס איז מעודד און מחזק א אידן צו קאָנען זיך אין די טעג אין דעם פנימיות׳דיקן תוכן פון גלות, ועל אחת כו״כ אַז ער זאָל ניט באַווירקט ווערן פון דער ביטערקייט און אַראָפגעפאַלנקייט פון מצב הגלות —

[ער מוז היטן אַלע דיני אבלות וכו׳ פון בין המצרים, ווי עס מאָנט זיך ע״פ שו״ע, אין אַלע פרטים, אָבער ער געפינט עצות ע״פ התורה צו טאָן אין עניני שמחה אויך אין די טעג — לדוגמא: דורך מאָכן א סיום מסכת וואָס ווערט א „יומא טבא לרבנן״ [59] אויך אין די טעג (ביז אַז מ׳קען עסן א סעודה של בשר ווען מ׳מאָכט א סיום מסכת אין די ט׳ ימים [60]); אָדער בכלל קאָנען זיך נאָך מער אין לימוד התורה וואָס איז משמחי לב [61], ובפרט אין דעם לימוד פון הל׳ בית הבחירה וכו׳ (וועגן בנין ביהמ״ק וכיו״ב), וואָס דורך דעם לימוד בתורה

---

58) ובזה יש עילוי גם על היפוך הצומות לעתיד (לאחרי שיתבטל הגלות).

59) שבת קיח, סע״ב ואילך. רמ״א יו״ד סרמ״ו סכ״ו. וראה באר היטב שם.

60) ראה רמ״א או״ח סתקנ״א ס״י. ובמג״א שם (סקל״ג): דגם לגמר מצוה עושין סעודה.

61) שו״ע או״ח בהל׳ ת״ב (ר״ס תקנד).

אין עניני „צורת הבית" איז „אני מעלה עליהם כאילו הם עוסקין בבנין הבית" [62]

וואס די הנהגה ברענגט ארויס לידי גילוי [63] די פנימיות פון בין המצרים —

וויי זיי וועלן זיין לעתיד לבא — אז יהפכו ימים אלו „לששון ולשמחה ולמועדים טובים".

(משיחות ש"פ שלח וש"פ חוקת תשל"ז)

62) תנחומא צו יד. וראה באָרוכה לקמן ע' 412 ואילך.

63) וי"ל שעי"ז מגלה זה ש„יכול לתקן שלא ע"י יסורים .. כי הוא כל יכול" (אוה"ת מסעי ע' א'שצא בתחילתו).